

Etimológiai észrevételek*

az, a (*azt, azok*) 'ille, illa; illud; is, ea, id; er, sie; jener, der, derjenige'. [HB. *oz, ozchuz* ('ahhoz') stb. Mint határozott névelő a XIV. sz. k. KT: 'der, die, das'.]

~ v o t j. o-: (MUNK.) *otjn* 'ott; dort'; *otjś* 'onnan; von dort, daher'; Sz. *oži*, Kaz. *ože, oži*, Gf. *oži, ož* 'úgy; olyan módon; so, in solcher Weise (wie jenes)' stb. — (WICHM., WChr. 647) Gl. *òtjn, òtjn*, J. *otjn*, MU. *òtjn* 'dort, da'; Gl. *otjś*, MU. *òtjś* 'von dort, daher, davon; dortig'; Gl. *ož*, M. *oži*, J. MU. *oži, oži* 'so, also' stb. | z ü r j. a-: (W.-Uot.) U. *ata* 'hier (?)', *ata taten* 'sieh hier!'; (FOKOS) U. *a-ta* 'siehe hier!', *a-tj* 'siehe dort!', *a-sj* 'siehe!'¹ | cser. (BUD.) *umbal* 'túlvaló, túlsó rész; ulterior, ulterior pars', *umbalne* 'túl, -n túl; ultra, trans', *umbake, umbak* (lat.) 'túl, túlra; in partem ulteriorem'; (PAAS.—SIRO 163) *umbal* 'jene Seite, die andere Seite', *umbalne* 'weiter weg', *umba tšän, umbal tšän* 'von weiter vorn', *umbake, umbalke* 'weiter weg' | m o r d. (PAAS., MChrest. 552) E. *o-mbo*, M. *o-mbä, o-mä* 'anderer, zweiter' || s z a m J. (CASTR.) *namge, namgē* 'was?'; (LEHT., AblS. 388—9, JWb. 4—5) Szjo. *qm: qm bürüb* 'wie viel', O. *ḡḡḡḡ* 'was, was für ein; etwas', Lj. *ḡammē* 'was; etwas', O. *ḡamḡi* 'was; warum; etwas' stb.

A m. névmás többeli magánhangzója feltehetőleg *o (vö. *az* ~ *oda* ~ *úgy*; l. EtSz. 199), vagy talán még régebben *u volt (vö. PAIS: MNy. LI, 185). A névmásunk rokonnnyelvi alakjaiban jelentkező magánhangzómegfelelések ugyan nem mutathatók ki együttesen más fgr. eredetű szavunknál, de figyelembe veendő, hogy l. eredeti *o, ill. *u hangnak (inkább erre vallanak a rokonnnyelvi alakok) folytatása lehet votj. o (l. pl. ITKONEN: FUF. XXXI, 273, 319), cser. u (l. uo. 168, 201, 250, 252, STEINITZ, Vok. 21, 54), mordv. o (l. pl. ITK.: FUF. XXIX, 168, 305, 306, STEIN.: i. m. 21, 43), a zürj. a-ra vonatkozólag l. WICHMANN, Vok. 73, 74, ITK.: FUF. XXXI, 279, 285, 322); 2. a fgr. alapnyelvben bizonyosan nagy volt a mutató névmások száma (l. pl. RAVILA: Vir. 1945: 323, LAKÓ: ALH. I, 355 s kk., 362) és a mai napig fennmaradt névmások jelentéseiből arra lehet következtetni, hogy sokszor csak árnyalati különbség volt közöttük; így könnyen befolyásolhatták egymás alakját, hangalakjuk keveredés útján változhatott; 3. névmásoknál

* Az alábbi bíráló megjegyzések és új megállapítások a szerzőnek „A magyar szókészlet finnugor elemei” című etimológiai szótárral kapcsolatos munkájának eredményei közül valók. — A SZERK.

¹ Ezekről részletesebben MNy. LIV, 348. — Más, még pedig orosz eredetű szó: WIED. *atte, attö!* 'siehe da!', SZAVV. *attē* 'bot, ce' stb.; l. KALIMA, RLS. 37, W.—Uot. 7, Jot., Chrest. 63.

egyébként is — miként az névmásunk esetében is tapasztaljuk — a magánhangzók tekintetében a „szabályosnál” (vagyis más szófajoknál igazolhatóknál) szélesebb körű váltakozással kell számolnunk.

Jelentéstani tekintetben csak a zürjén alakok határozószói jelentése szorul bizonyos magyarázatra. Azonban tudjuk, hogy névmások gyakrabban használatosak határozószói szerepben (l. pl. NyK. LVIII, 66) és éppen a zürj. *ta*, *tj* is lehet határozószó is (pl. Pr. *tj voitište*, *ta voitište* VolksdKomi 321 'o t t csöppen, i t t csöppen').

A m. névmás *z*-je névmásképző (l. UA. 290, LEHT., AblS. 392, EtSz. 198, LAKÓ: ALH. I, 348), a cser. és mdv. alakokban a m. középfokképző megfelelője járult a névmástóhoz (l. pl. UA. 282, PAAS.: FUF. VI, 116), a votj. *otjn* stb. alakokban a régi locativusi *-t* rag őrződött meg (l. WICHM.: FUF. XVI, 158), végül a sam. *qm*-beli *m* ősi névmásképző (l. LEHT.: i. m. 387—8). (Talán érdemes megemlíteni, hogy — a későbbi eredetű m. *a*, *e* alakok kivételével sem az *a*-, sem az *e*- névmástó nem fordul elő a fgr. nyelvekben önállóan, ragtalanul vagy képző nélkül.)

A votj. *oti* 'arra felé, oda felé' LAKÓ szerint a zürj. *eti* 'erre' szóval egyezik (ALH. I, 80); UOTILA is (W.—UOT. 41) a zürj. *e*-névmáshoz vonja a votj. *otjn* 'dort' szót. Az egyeztetés ellen hangtani szempontból nem lehetne kifogást emelni, mert a zürj. *e*-nek sokszor felel meg votj. *o* (l. pl. WICHM., Vok. 79, ITK.: FUF. XXXI, 306, 312), de ellene szólnak a többi rokon nyelv idetartozó alakjai, továbbá az eltérő, sőt ellentétes jelentés ('erre' — 'arra'). WICHMANN (WChr. 647) az *otjn* stb. alakokhoz sorolja a Gl. *ŕ.tšē*, MU. *ŕ.tšē*, *ō.tšē* 'solcher (wie jener)' névmást is, de ez a névmás valójában a zürj. *e*-mutató névmás családjába tartozik, ahogyan WICHMANN eredetileg is gondolta (l. WICHM., Vok. 81) és ahogyan ideszámítja PAASONEN (FUF. VI, 116), UOT. (W.—UOT. 41) és TOIVONEN (SKES. 33) is. Ebben az esetben ti. a votj. közelbe mutató *ŕ.tšē* névmás szemben áll a távolabbra mutató névmással: votj. (WICHM., WChr. 821) M. J. *si.tšē* 'solcher, von jener Art' [bár a Gl.-ban van (WICHM. uo. 945) *ta.tšē* 'solcher, von dieser Art' névmás is], másfelől az *ŕ* (~ Kaz. *ŕ*), *ŕ* ~ *e* hangváltakozás és megfelelés is igazolható (vö. WICHM. i. m. 59, 61, 71, 72, 82). [MUNKÁCSMÁL a megfelelő alak: Kaz. *ečā* 'olyan, olynemű; solcher (wie jener)', amelyet ő — tévesen — a Sz. *sičā*, Gl. *sočā* 'olyan; solch (wie jenes)' alakokkal azonosít. Az 'ilyen' jelentésű névmás alakja nála *tačā*, Sz. *tačā*.]

A cser. adattal kapcsolatban megjegyezhető, hogy BEKE (NyK. XLII, 227) *umbal* helyett előbb más cseremiszi szóval próbálta az névmásunkat rokonítani, utóbb azonban (NyK. XLV, 350) tévesnek nyilvánította ezt az egyeztetését.

Névmásunkat indoeurópai névmással is kapcsolatba hozta JENSEN (Hirt-Festschr. II, 176) és COLLINDER (Indoural. Sprachgut 57).

SETÁLÁ: JSFOu. XXX/5, 33 (m., mdv., cser., votj., sam.), HAJDÚ: NyK. LV, 68, ALH. IV, 28 (ugyanígy), BUDENZ, MUSz. 761 (m., cser., mdv., votj., de részben másképpen is), SZINNYEI, NyH.⁷ 58 (m., mdv., cser., votj., de részben másképpen is); PAIS: MNy. L, 318—9, BÁRCZI, SzófSz., BEKE: NyK. XLII, 227, XLV 68 (m., mdv., votj., cser.), FOKOS: MNy. LIV, 348 (m., zürj., votj.).

bőr 'corium, pellis, tergus, tergum, cutis, cuticularis, byrsa; Haut, Fell, Leder' [XIV. sz. v. *ber* BesztSzj.; *bw* JordK., *būr* Mel. 1568].

~vog. (KANN., Vok. 81) -*pòâr*: DV. *šas̄pòâr*, AL. *šas̄poar*, KL. *šas̄poâr* 'Birkenrinde' (az első tag: TJ. TCs. *šās*, DV. *šòās* stb. 'Birkenrinde'), (uo. 166:) P. -*pòâr*: *tòrpòâr*, ÉV. *tarpuâr* 'Lappen' (vö. MUNK.: *tôr* 'kendő', *târ* 'vászon'; KANN., Vok. 89 TJ. *târ*, P. *tôr* 'Leinwand') | o s z t j. (KT. 721b) Vj. *pâr* 'rötliche Haut auf der Innenseite der Birkenrinde', VK. *pâr*: *tônłâg p.* 'rötliche (schwärzliche) Haut auf der Innenseite der Birkenrinde (im Frühling, wenn die Rinde fest anhaftet)' || s z a m J. (CASTR.) *pîr* 'Rinde', (Taz) *ho-pîr* 'Birkenrinde'; (LEHT. 385a) O. Szj. U.—C. M. *pîr*^{2a} 'rote innere Rinde der Birke, Schleimhaut des Pansens, (O.) Rinde des Brotes, (O.) Deckel des Buches', Nj. *pîr* 'Schleimhaut des Pansens', P. *pîA* id.; | K o i b (KLAPROTH, Asia Polyglotta) *pere* 'Rinde' (l. Toiv.: FUF. XV, 76).

A magyar szókezdő *b* eredete még tisztázatlan. Azok a rokonnyelvi szavak, amelyekkel m. *b*-vel kezdődő szavakat egyeztettek, *p*-vel kezdődnek, szókezdő finnugor *p-nek pedig rendes magyar folytatója *f*-. Azok az etimológiák, melyekben *b*-kezdetű m. szavakat finnugor szavakkal egyeztettek (l. különösen WICHMANN: FUF. XI, 224—6; l. még SAUVAGEOT, Rech. 58, HARMATTA: MNy. XLIII, 274—6, MOÓR E.: ALH. II, 418—9), nagyrészt tévesek, részint bizonytalanok. Minthogy egy részüket a permi nyelvekben is *b*-vel kezdődő szavakkal próbálták egybevetni, MOÓR E. a m. szókezdő *b*-ben a magyarság „permi komponensének” megnyilatkozását v. nyomait látja. Minthogy azonban *b*-kezdetű m. szónak *p*-kezdetű finnugor megfelelője eddig teljesen meggyőző módon nincsen kimutatva, a m. *bôr* szó fenti magyarázatát is egyelőre a bizonytalan származtatások közé kell sorolnunk, mindamellet, hogy a vokalizmus szempontjából a fenti egyeztetés ellen nem lehetne kifogást emelni: az obi-ugor szavak magashangúak, a vogul szó magánhangzója *ä-re megy vissza (l. KANN., Vok. 1), az osztják szóé pedig *a-re (l. OL. 189) és a megfelelőes olyan lenne, mint pl. *tél* szavunk esetében (l. KANN., Vok. 3, OL. 189, KT. 1035). A vogul *šas̄poar* stb. TOIVONEN (i. h.) szerint tautológiás (magyarázó) összetétel, olyan, mint pl. a *köszikla* szó; a vogul szó mindkét tagja 'kéreg' jelentésű lenne. Figyelembe veendő azonban, hogy a fent idézett másik vogul összetételben: a *tòrpòâr*-ban a szó 'rongy' jelentése már kevéssé egyeztethető össze a 'bôr' jelentéssel.

A m. szót VÁMBÉRY (NyK. VIII, 133) török szóval egyeztette; az egyeztetés elhibázott voltára BUDENZ mutatott rá (NyK. XVII, 323, 324, XVIII, 28). Iráni eredetűnek magyarázta MÁTYÁS FL. (A magyar nyelv finnítési törekvések ellenében 21; l. ÁKE. 31) és MUNKÁCSI (ÁKE. 324). Szamojéd szavakkal rokonította TOIVONEN (i. h.), de ezt az egyeztetést ugyancsak a m. szókezdő *b*- és jelentéstani nehézségek miatt KAI DONNER (AnLab. 165) nem tartja biztosnak. SAUVAGEOT (Rech. 12) mandzsu és mongol szavakkal kapcsolta össze szavunkat.

TOIVONEN: FUF. XV, 76 (m., vog., osztj., sam.), SAUVAGEOT, Rech. 12 (m., vog., osztj., sam., alt.), BÁRCZI, SzófSz. (m., vog., osztj., sam.).

csir (*csirja*) 1. 'köldökvas, serpenyőszeg, kapupöcké, amely a csirfészekben forog'; 2. 'a kaszanyak *csirja*, amely a pados örv padjába nyomul belé' [Pápa vid., NyF. XVII, 30, 34; *csirja* (r.) 'az ajtó homlokfájának (szemöldökfa) vésett lyuka'. „Ebbe megy bele az ajtószárfá csapja”. Tág a *csirja*, mozog benne a csap. OrmánysSz.; l. BEKE: Nyr. LXXXII, 227]. (?) ~ z ü r j. (W.—UOT. 37, WICHM.: FUF. XI, 251) V. Sz. L. U. P. *džir*, I. *džir*, *džir* 'Angel, Türangel'; Sz. L. *esin-dž.* 'Fensterangel', L. *ez-dž.*

'Türangel', Sz. I. *süli-dz.*, V. U. *süli-dz.*, FV. L. I. *süli-dz.*, Sz. *süli-dz.* 'Halswirbel' (V. U. Sz. L.), Genick (U. FV. I.), (WIED.) P. *tšir* 'Hänge, Türhänge', *kok-tš.* 'Ferse' | v o t j. (MUNK.) Sz. *žiri*, K. *žere* 'sark; különösen ajtó-sark; Angel, (bes.) Türangel'; (WIED.) *džirjo*, *džiro* 'zweiflügelig (Tore)'; (WICHM.: FUF. XI, 251) J. *džiri*, G. *džiri* 'Angel, bes. Türangel' | (?) o s z t j. (KARJ., OL. 180) FD. *tərs*, Trj. *təri*, V. Vj. *təri*, Ni. *šərs*, Kaz. *šəri*, O. *špri* 'Türangel'; (PD. 950) K. *ķərs* 'sarana; Türangel', J. *ķəri-wəγ* 'ua.' | v o g. (MUNK., VNGy. II, 472, 703) É. *sirkip* 'csipő; Hüfte', *āwi š.* 'ajtósarok'.

A m. *csir* szó az EtSz. szerint talán a *csira* 'germen; Keim' szóval függ össze: „asszimilációs jelentésváltozással a *csir*: *csira* 'germen' szóból?” A fenti permi szavakat, valamint a vogul szót BUDENZ (MUSz. 330) és DONNER (VglWb. I, 183) a finn *sarana*, *säränä* 'cardo januae; Türangel' és a m. *sarok* szóval egyeztetette, PD. (950) idesorolja még az osztják szót, sőt két kérdőjellel a mordv. *surok* szót is, WICHMANN (FUF. XI, 251) a permi, finn és osztják szót a 'der Seitenteil der Weichen; der Teil des weichen Leibes, der sich an den beiden Seiten zwischen der letzten (untersten) Rippe und dem Hüftbein befindet' jelentésű cser. *tsär* (BUDENZ *čar*) szóval kapcsolja össze.

A *csir* szó családjából az utóbb említett szavak kizárandók. A vogul szó, amely — úgy látszik — elszigetelten áll, valószínűleg az osztj. (PD. 950) K. *ķərkəptəw* 'Hüftbein' szóra megy vissza. A m. szókezdő *cs* finnugor *č-re mehet vissza (l. WICHMANN i. h.), a permi szavak eredetibb alakja *tšir lehetett, miként a permják *tšir* alakból lehet következtetni, a *tš* pedig szintén szabályos folytatója a fgr. *č-nek, éppúgy, mint az osztják *t ~ š* (l. WICHM. i. m. 269). Itt azonban az a nehézség, hogy a zürjén szó egyébként mindenütt *dž*-szókezdetűnek van jelölve, pl. P. (ROGOV) *džir*, KP. (GENETZ) *žer*.

A m. mélyhangú *i* hangnak megfelelhet a permi *i*, mint pl. *fi* (*fiu*) és *sir* szavainkban. Nehézséget jelent azonban az osztják szó magánhangzója, mely — ha az osztják szó eredeti — *a-re (fgr. *č-re) megy vissza (l. KARJ., OL. 179 kk., STEINITZ, Vok. 28, OstjVok. 89). Éppen ezért az osztják szót régi zürjén átvételnek kell tartanunk, miként TOIVONEN (FUF. XXXII, 75) tette, bár TOIVONEN lehetségesnek mondja a permi és osztják szó eredeti egyezését is. Az osztják magánhangzók — ha a szó zürjén eredetű — eredeti zürj. *i hangra utalnának (l. OL. 180); TOIVONEN az eltérést (az osztj. *a*-t) azzal magyarázza, hogy az osztj. szó második szótagjában hangsúlyos teljes magánhangzó volt, és így az első szótagra csak gyenge hangsúly esett. A vogul szó — mint mondtuk — valószínűleg osztják eredetű jövevényszó.

EtSz. I, 1091. L. még *csira* és *sarok*.

darázs (*darázst*, *darázsok* NySz., újabban *darazsat*, *darázsak* is) 'vespa; Wespe' [*Daras* szn. 1388. OklSz., kn. *darazt* XIV. sz. v. BesztSzj.].

Ezt a szót a következő szóval próbálják egyeztetni:

v o t j. (MUNK., VotjSz.) Sz. *durinči* 'darázs', (MUNK.: AkÉrt. XXVII, 73) G. *durinši*, J. *durinči*, G. *dirinci*, Szl. *dirinči*, U. *dirinti*, K. *durinči*, Szam. *durintj* ua.; (WICHM.: FUF. XI, 231) MU. J. *durintši*, MU. *duruntši*, J. (ISL.) *durinši*, G. *drintši* 'Wespe'; (WIED.) *dröntsi*, *dryntsi*, *duryntsi* ua.

A votják szóban UOTILA (Kons. 367) -*n* képzőt lát, melyhez még -*tši*, -*tši* képző járult volna; ezekről a kicsinyítő képzőkről l. Uot. i. m. 349, AMIN. 23, MUNK.: NyK. XVIII, 151, Toiv., Affr. 164, LEHT., AbIS. 135, 208, 210.

Már UOTILA (i. m. 367) utal arra, hogy a *durínsi* végső eleme a votj. (MUNK.) *majsj*, K. *majse* 'poszméh, erdei v. vadméh; Hummel', (WICHM.: l. W.-UOT. 355) *maj-si* 'Hummel' második tagjával azonos. A votj. *-si*, *-si* megfelel a zürj. *zi* 'Bremse, Wespe' szónak és a votj. *maj-si* megfelel a zürj. *ma-zi*, *ma-zi*, ill. *mala-zi* 'méh' (tkp. 'méz-méh') szónak.

Mindenképpen valószínűbbnek látszik azonban és hangtanilag is természetesebb egy **durin-si* > *durintsi* fejlődés fölvétele, és ezért — minthogy egyébként is feltűnő ez az egyetlen példa a különben is elég ritka két kicsinyítőképzőnek ilyen összekapcsolására — helyesebbnek látszik, ha abból indulunk ki, hogy a votj. szó eredeti alakja (a *maj-si* elnevezéssel párhuzamosan) **durin-si* volt. Ebből fejlődhetett egyfelől *durintsi*, *drintsi*, *dröntsi*, *drints*, másfelől *drinti* és esetleg *durinti* is.

A votj. szó első részének sok változata arra enged következtetni, hogy vagy hangfestő, vagy idegen eredetű szóval van itt dolgunk. Az utóbbi lehetőség figyelembevételével arra gondolhatunk, hogy itt a 'hereméh' jelentésű orosz *мрумень* szó átvételével van dolgunk. Jövevényszavaknál sokszor nehéz a hangváltozás menetét nyomon követni (vö. pl. PAUL, Prinzipien⁵ 396); esetleg metatézis felvételével **truñt* alakból indulhatunk ki, a **tru-* kapcsolatból pedig ugyanúgy lehetett **tur-*, mint pl. a votj. (MUNK.) Sz. *durug*, K. *drug* 'egyszerre' szóban, — mely orosz *одпыз* szóra megy vissza (vö. zürj. *drug* ua.; l. KALIMA, RLS. 48, 30; — vö. még pl. votj. MUNK. *kiros*, *kiros*, *kros*, *kres* 'kereszt' < or. *крест*). Nagyobb nehézséget jelent a szókezdő zöngés *d* megmagyarázása a *durintsi* stb. alakokban. Lehetségesnek tartom, hogy itt az orosz *дурной* (állítm.: *дурен*) 'csúnya, utálatos, rossz, kellemetlen', vagy a *дурень* 'ostoba fickó' alakok hatásával van dolgunk; ezt a hatást elősegíthette az is, hogy az or. *мрумень* jelentése nemcsak 'hereméh', hanem (éppúgy, mint a m. *here* szóról) 'lusta ember, naplopó, ingyenélő' is.

De akárhogyan magyarázzuk is a votj. szót, a m. *darázs* szó nem függhet vele össze. A *darázs* alak természetesen eredetibb **darás* alakra megy vissza (a *zs* a magyarban tudvalevőleg nem eredeti hang; l. pl. BÁRCZI, MHTört.² 112), *-s* végződése tehát lehetne eredeti fgr **ñc* folytatása, csak hogy a m. szót legfeljebb egy votj. **durin* alakkal lehetne egybevetni, akár a **-si* 'hereméh' szó, akár pedig a *-tsi* képző rejlik a szó végében, de hiszen az is lehetséges, hogy a **durin* *n*-eleme is képző, miként UOTILA gondolja.

Érdekes — bár a két szó között bizonyára semmi összefüggés sincs —, hogy az osztjában van egy a votjakk *durinti* szóra emlékeztető rovarnév: (KT. 1021) *tārənfi*: Trj. *'i:kiṭā rənfi* 'Libelle', (PD. 189, 956, 2436) J. *ṭkṭ-tārənti* 'Wasserjungfer, Libelle'.

WICHMANN: FUF. XI, 231, EtSz. I, 1275—6, SZINNYEI, NyH.⁷ 144, BÁRCZI, SzófSz. 48, UOTILA, Kons. 367, LEHTISALO, AblS. 135—6, MOÓR: ALH. II, 420 (m., votj.).

dög (*dögöt*) 'cadaver; lues, pestis; Aas; Seuche, Pest; Gift' [*Deg* szn. 1240. kör. OklSz., kn. XV. sz. e. f. JókK.] (SzófSz.).

Eddig a következő szavakkal egyeztették: z ü r j (W.-UOT.) V. Sz. Pecs. U. *doi* 'Verletzung, Wunde' (V. Sz. U.), 'Schmerz' (Pecs.); Lu. *jur-doi* 'Rotz der Pferde' | v o t j. (MUNK.) Sz. Mal. G. *däj* 'nyavalya, nehéz betegség; ragadós betegség; schwere Krankheit; Pest, Seuche'; *kil-däj* 'nyavalya; megrottás, betegségeket terjesztő szellem'; G. *sul-däj* 'hasrágás, hascsikarás', (WICHM.: FUF. XI, 231—2) J. G. *dej* 'angeborene Krankheit, innere schwere

Krankheit' (J.), 'Bruch' (G.), (WIED.) *döi* 'Verderben, Elend, Leiden, Beschädigung, Krankheit; Verhexung, Zauber; Gift' | cser. (WICHM.: FUF. XI, 232) U. *tujū*, T. *tūjā* 'krank', J. *tujc*, B. *tujō* 'mager, abgemagert, hager, dürr', U. T. *tujeskem* 'erkranken', (Tschert. 1250) U. *tūjā*, *tujū* 'krank'; (PAAS.—SIRO 146) *tujō* U., TR. 'mager; kränklich, krank', U. *tujā*, TR. (ZEML.) *tujō*, VASZ. *tuj*; *tujeskem* 'mager werden, abmagern'; (SZIL.) *tujū* 'beteg; krank', (TR.) *tuj* 'krank'; *tujesk-* 'beteg lenni; krank sein'.

A szóbelseji, ill. szóvégi m. -g permi és cser. megfelelői WICHMANN szerint ugyanazok, mint a m. *jég* ~ zürj. *ji*, votj. *je* (< *jsi), cser. *ij*, *i* esetében; a FUF. XIV. kötetében (119) még arra hivatkozik, hogy a m. ~ zürj. hangmegfelelés ugyanolyan, mint a m. *vég* ~ zürj. *vji* szóban (pl. U. *ta vjędz* 'bis hierher', P. *ked vi* 'bis wohin? bis zu welcher Grenze?'). Ezekben szerinte a zürj. *i* fgr. *η-re, a m. -g pedig *ηk-ra megy vissza és itt az -*η*-sor és *ηk*-sor keveredett egymással. (SZINNYEI: NyK. XXXVIII, 279 kk. szerint a m. -g az *η (*ηη*) ~ *η erős fokának a képviselője, NyH. 7 47 szerint itt fgr. *η ~ *γ > *γ-vel van dolgunk.) Az EtSz. (I, 1400) elfogadja a *dög* szó WICHMANN-féle egyeztetését és hozzáteszi, hogy „a permi és cser. *j*, *i* fgr. hangzóközi *η (= magy. *g*) képviselője”. Tudomásunk szerint az egyetlen szó, amelyben csakugyan az említett hangok (m. -g, permi és cser. *i*) jelentkeznek, a *jég* szó; minthogy azonban *dög* szavunknak többi rokon nyelvbeli megfelelőit nem ismerjük, kérdés, hogy megnyugtató-e ez az analógia. (Azok a szavak, amelyekre WICHMANN még hivatkozik, *hág* és *fog*, vagy nem tartoznak ide, vagy más megfelelést mutatnak a permi nyelvekben; l. SZINNYEI: NyK. XXXVIII, 279). A m. *vég* ~ zürj. *vji* egyeztetés jelentéstanilag nem meggyőző, bár UOTILA (Chrest. 180) is elfogadja, és egyik kétes etimológia nem igazolhat egy másik kétes egyeztetést.

A szóvégi mássalhangzók tekintetében tehát nehézségek vannak, a magánhangzók azonban már határozottan ellene sólnak az egyeztetés valószínűségének. A magyar szó magánhangzója *ö* < zárt *ē; ezzel szemben a cser. szó magánhangzója *u-ra megy vissza, a zürjén szó a keleti permjában is (GENETZ és LYTK., Chrest. 99 szerint) nyílt *o*-val hangzik, ez a hang pedig nyílt *ä-re megy vissza. Őspermi zárt *e esetén a zürjénben (a felsősziszolaiában *o*-t) a keleti permjában *u*, *u*-t kellene találnunk, mint pl. a zürj. V. Le. I. *tojnī*, U. *tojnīs* 'zerstossen, stampfen, zerstampfen', KP. (GENETZ) *tjji* (*y = u*) 'stossen' ~ votj. (MUNK.) Sz. *tuj-*, Uf. *tūj-* 'dugni, bedugni, betolni', (WICHM.; l. W.—UOT.) *tujinē* szóban (l. ITK.: FUF. XXXI, 271, 305, 321, 325), amelynek valóban van is m. *ö*-hangzós megfelelője: *töv-ik* 'szúr' (ebből: *tövő* > *tű*) (l. UOT., Chrest. 161; l. még PAAS.: NyK. XLI, 378). Minthogy ezenfelül a szókezdő mássalhangzó (m. *d-* ~ permi *-d-*) is kétesé teszi a fenti egyeztetést, a m. szót külön kell választanunk a fenti cser. és permi szavaktól és egyelőre ismeretlen eredetűnek kell tekintenünk.

WICHMANN: FUF. XI, 231, XIV, 119 (m., zürj., votj., cser.), Tschert. 1250 (m., cser.); EtSz., SzófSz. (m., zürj., votj., cser.), Moór: ALH. II, 420 (m., zürj., votj.).

dug 'occulo, stipo, occulto, abscondo; stopfen, verbergen, einstecken, verstopfen' (*bedug* 'obturo, obstruo, ingero, stipo; verstopfen' XV. sz. e. f.: *Bel dugak az sebnek helytt ruhaual es gyapotual* JókK. 68; *be dugazoloie* ['bedugaszolóé'] DöbrK. 116. Alakváltozatai: *gyug*, *gyuk*; *dag-*, *tag-* EtSz.).

~ m o r d v. (PAAS., Chrest. 1133) E. *tongoms*, M. *tongâms* 'hineinstecken' | finn: *tunkea* 'vi trudo quid in locum arctum, arcte intrudo, arctans pello l. premo' (RENVALL.).

A m. szó -g hangja eredeti finnugor *ŋk ~ *ŋg-re megy vissza, és így a mdv. -*ŋg*- és finn -*nk*- szabályos megfelelője. Az eredeti szókezdő *t- a magyarban a *dug*-beli zöngés g hangnak a hatása alatt zöngésülhetett. A magánhangzók megfelelésére vonatkozólag vö. pl. m. *tud* ~ finn *tunte*- 'érez, ismer'; fi. *purra* 'harap' ~ md. E. *potems*, M. *potâms* 'kauen, nagen, zerfressen'; m. *új* ~ fi. *uusi*, mdv. *od* 'ua.'

Szavunkat más szavakkal is akarták egyeztetni; de egyik ilyen kísérlet sem meggyőző.

WICHMANNT (FUF. XI, 232) követve, többen idevonták még a következő v o t j. szót: (MUNK.) *dong-* 'taszítani, tolni, odébb rúgni; dugni, bele-dugni', (WICHM.) U. G. *dongînî*, MU. J. M. *dongîni* 'stossen, einen Stoss geben, hineinstossen, stechen, stecken, einstecken', továbbá MUNKÁCSI (NyK. XXV, 281) nyomán a következő v o g u l szót: T. *tun-* (*ti äs ju-tunultun këräk* 'ezt a likat be kell dugni'). Azonban WICHMANN maga is (és már előtte BUDENZ, MUSz. 261) utalt arra, hogy a votjában *g*-t várnánk és a nazális megmaradása szokatlan; ezért *dug-* szavunknak a votják szóval való egyeztetését kétesnek mondotta BUDENZ: i. h., Uot., Kons. 366, LIIMOLA: FUF. XXVI, 82, EtSz., SzótSz. Ha még hozzávesszük, hogy a szókezdő mássalhangzó megfelelése is feltűnő (l. *darázs* és *dög* alatt), akkor a votják szót kénytelenek vagyunk ebből a csaláladból kirekeszteni. A votj. szót egyébként LIIMOLA (FUF. XXVI, 200) — valószínűleg megfelelőbben — a vog. (MUNK.) KL. *töyi* 'ökkel, dőf', (KANN.; l. LIM. i. h.) P. *töy-*, KL. *toy-*, FL. *töβ-* stb. 'mit den Hörnen stossen', P. *tökät-* stb. 'stössig sein' szóval egyeztette. — Ami a MUNKÁCSI által a *dug-* szó családjába vont vog. T. *tun-* szót illeti, ez LIIMOLA jól megokolt véleménye (FUF. XXVI, 82) szerint a T. (KANN.) *jü. tünçü.lt-* 'zustopfen, verstopfen (die Flasche mit einem Pfropfen, Kork)' szóval azonos, ez pedig a T. *tünçü.l'* 'Pfropfen, Kork, Stöpsel' szó származéka; minthogy pedig ez a szó magashangú, nem egyeztethető a m. mélyhangú *dug* szóval. (Ez a vog. szó LIIMOLA szerint az osztj. (OL. 80) *tönk* stb. 'Holznagel, Keil' és a lapp N. *sagge* 'paxillus, acus reticularia', K. *sainke* 'Pflock, Zwecke' szóval tartozik együvé.) LIIMOLA (FUF. XXVI, 200) lehetségesnek tartja, hogy *dug* szavunkkal (és fi., mdv. megfelelőivel) a vog. (MUNK.) É. KL. *toçeri* '(maga alá) gyúr (É.), visszanyomkod (KL.)', (KANN., Vok. 111) TJ. TCs. *töçr-*, FL. Szó. *töçr-* stb. 'stopfen' egyeztetendő; ezt az utóbbi szót GOMBOCZ (NyK. XXXI, 364) kételkedve csuvas eredetűnek magyarázta, de ez az egybevetés téves (l. KANN.: FUF. XVII, 234).

Egyesek (MUSz. 261, DONNER, VglWb. I, 110, SZINNYEI: NyK. XXXVIII, 277—8) a *dug* ige csoportjába sorolták a lapp *cogge-* 'farcire, ingerere', lpÉ. *cogga-* 'stecken, stopfen' szót is, de ennek az egyeztetésnek ellentmond a szókezdő *c* (l. WICHM.: FUF. XI, 232). T. ITKONEN (MSFOu. LVIII, 46) a finn *tunkea* szóval egyezteti a lpKo. *tuŋčëv*, -*čäm* 'koota kasvavia jäkälää (käsin)', 'növä zuzmót kézzel szedni' szót, de a két szó jelentése meglehetősen eltér egymástól. Ugyancsak jelentésbeli nehézségek szólnak az ellen, hogy — miként PAAS.—SIRO 143 kételkedve felteszi — a finn *tunke-* szót a cser. *tonedgm* 'zum Kopfkissen machen od. sich unter das Haupt legen' szóval lehetne összekapcsolni (? vö. még SZIL. *tonezemäs* 'vánkös'), bár a vog. *toçri*,

toxéri esetében LIIMOLA feltevése szerint egészen azonos jelentésváltozásra lehet gondolni.

A *dug* szó fent felsorolt alakváltozatai közül a *gyug*, *gyuk* SIMONYI meggyőző magyarázata szerint (I. Nyr. XLVI, 296) a *dug* és a 'szúr' jelentésű *gyak* ige keveredéséből keletkezett. Nincs kielégítő magyarázatuk a *dag*-, *tag*-alakoknak (*bel dagazwlaa* [~ 'bedugaszolá'] ÉrdyK. 95, *bel tagazwltok* ['bedugaszoltuk'] uo. 96). BUDENZ (MUSz. 248, 261) ezeket az alakokat azzal magyarázza, hogy a m. *dug* egy szócsaládba tartozik a *dagad* szóval; minthogy ez a magyarázat nem meggyőző, vagy alakkeveredésre gondolhatunk (vö. *dagaszt* mellett *ffel tagasztot teeztath* JordK. 34) mint a *gyug*, *gyuk* esetében, vagy egy különálló szóval van dolgunk az itt tárgyalt *dag*-, *tag*-ban.

Szavunknak a törökségben is van megfelelője (oszm., kaz. stb.: *tyk*-'feststopfen, festdrücken, hineinstopfen, hineindrängen, verstecken' stb.); I. BUDENZ: NyK. X, 80, NÉMETH: NyK. XLVII, 75.

A m. *dugó* szóra, illetőleg ennek *gyugó* alakjára megy vissza a szlovák *ďugov* 'a boglyakemence nyílása elé tett előte' (EtSz. I, 1433).

LIIMOLA: FUF. XXVI, 81—2, PAASONEN, MordwChrest. 1133, COLLINDER, FUV. 120 (m., mdv., fi.); BUDENZ, MUSz. 260—1 (m., mdv., fi., lp.); MUNKÁCSI: NyK. XXV, 281 (m., vog.); UOTILA, Kons. 366 (m., vog., mdv., fi.); SZINNYEI: NyK. XXXVIII, 277 (m., vog., mdv., fi., lp.); NyH.⁷ 39 (m., vog., mdv., fi.); DONNER, VglWb. I, 110 (m., fi., lp.); WICHMANN: FUF. XI, 232, EtSz. I, 1431—3, SzófSz. 54—5 (m., vog., mdv., fi., ? votj.); NÉMETH: NyK. XLVII, 75 (m., vog., mdv., fi.; tör.).

hull 'cado, caso, decido; fallen, abfallen, niederfallen' [? 1300 kör. ÓMS.; *le hulnac* XV. sz. m. f. MünchK., *hwllanak* 'ceciderunt' XVI. sz. e. n. JordK.; *hullat* fn. 1300 kör. ÓMS.]

~ vog. (MUNK.—SZIL.) É. *ħuli* 'hámlik'; sich schälen', P. *khulti* 'lehánt; abschälen', (MUNK., VNGy. II, 643) É. *ħuli* 'hámlik, leválik (a fakéreg)'; (KANN.—LIIM.: MSFOu. XCVIII, 143) AK. *ħó*-a, KK. *ħu*-a, FK. *ħuy*-l-, P. *ħu*-a, AL. *ħul*-, FL. *ħħul*-, Sz. *ħħ*- 'abgehen, sich lösen (Rinde des Baumes)', (AK., KK., FL., Sz. még:) 'sich erheben (die Sehne des Beines z. B. beim Skilaufen, die des Armes z. B. beim Eishacken)'; FL. *ħħull*-, Sz. *ħħull*- 'abziehen (Birkenrinde)'.
 Nemcsak *hull* szavunkat, hanem azokat a rokonnyelvi szavakat is, melyeket vele egyeztetni próbáltak, más-más módon iparkodtak rokonítani, meggyőzőnek azonban csak a fenti egybevetés látszik. BUDENZ (NyK. VI, 407, MUSz. 81, 121) és MUNKÁCSI (KSz. VIII, 341) téves elgondolásait mellőzve, megemlítjük, hogy DONNER (VglWb. I, 62), WICHMANN (FUF. XI, 215) és STEINITZ (Vok. 23) a következő szavakkal egyeztetették szavunkat: vog. (MUNK., VNGy. II, 639, 752) É. *ħāli*, *ħwāli* 'megszűnik, elvész, eltűnik', *ħāls k*-. 'kopik' | osztj. (OL. 110, KT. 375) FD. *ħōya*- stb. 'ein Ende nehmen (Brot, Menschen u. a.), vergehen, abgenutzt werden (z. B. Kleidung)' | zürj. (W.-Uot.) V. *gīlavni*, I. *gīlōni* 'streuweise und allmählich herabfallen, abfallen, ...' (V), 'herabfallen, abfallen, ausfallen, ausgehen, krümeln' (I) | mordv. (PAAS., Chrest. 158) E. *kaladoms*, M. *kaladoms* 'zerfallen, zerbrechen, abgenutzt werden' | lappN. *gollat* 'elabi, obsumi, consumi'; (NIELS.) *gollát* 1. 'go, pass, pass by (of time)'; 2. 'decrease, become exhausted, through being used, get used up (of money, food)'; 3. 'get worn (the worse for wear)' | finn *kulua*

'sich abnutzen, verschleissen, verbraucht werden, drauf gehen, sich vermindern, vergehen'.

A zürj. *gǫlavni* azonban TOIVONEN (FUF. XX, 54—5) szerint a következő osztj. szóval tartozik együvé: (KT. 398) Ni. *kǫlǫjtǫ* 'sich zerkrümeln (das Eis im Frühjahr)', Ni. *kǫlǫmtǫ* 'zerfallen, auseinanderfallen (z. B. das Eis im Frühjahr, ein gebundenes Büschel)', Kaz. *kǫlǫm'ǫ, ǫrg k.* 'zerfallen, auseinanderfallen (ein spack gewordenes Gefäss; ein Haus, Boot u. a., wenn es alt wird); sich zerkrümeln (das Eis im Frühjahr)'. És talán nem közvetlenül egyezik a zürjén—osztj. szóval, hanem osztják eredetű jövevényszó a vogul (MUNK.—SZIL.) É. *kǫlǫti* 'verstreut werden', (VNGy. I, 215: *kwolas jol-kǫlǫts* 'a liszt szétszóródott'), (KANN.—LIIM.: FUF. XXVI, 84) FL. *kǫlǫ* 'd' 'abgetragen, abgenutzt werden (Kleider); zergehen, so dass nur die Gräten übrig bleiben (Fische, wenn sie lange gekocht haben)' (l. LIIMOLA: FUF. XXVI, 83—4). LIIMOLA (MSFOu. XCVIII, 143) lehetségesnek tartja, hogy a zürj. szó együvé tartozik a m. *hull*, vog. *ǫuli* és az osztj. *kǫlǫjtǫ* igékkel, azonban a jelentésbeli eltérések nem szólnak ennek az egyeztetésnek a helyesége mellett. UOTILA is (SyrjChrest. 79) a zürj. szót nem a m. *hull*, hanem csupán az osztj. *kǫlǫmtǫ* szóval egyezteti, a vog. *kǫlǫti*-ről ő is lehetségesnek tartja az osztj. eredetet. — BÁRCZI (SzófSz. 128) nem tartja meggyőzőnek a WICHMANN-féle egyeztetést (l. kevésbé határozottan TA. 16) és nem tekinti lehetetlennek, hogy a *hull* és a *hal* ige azonos ősrre megy vissza; ebben az esetben a WICHMANN-féle egyeztetés is számításba jöhetne.

A m. *hull* és a zürj. *gǫlav-* egyezése WICHMANNnak egyik érve volt a szókezdő zürj. *g* ~ m. *h* megfelelés mellett; ez azonban éppúgy nem bizonyult helytállónak, mint a hasonló hangmegfelelés igazolására felhozott m. *húr* szó egyeztetése (l. *húr* a.).

LIIMOLA: MSFOu. XCVIII, 142 (m., vog., osztj., zürj.); TOIVONEN: FUF. XX, 54—5 (zürj., osztj. > vog.). Helytelenül: DONNER, VglWb. I, 62, WICHMANN: FUF. XI, 215, STEINITZ, Vok. 23.

húr 1. 'intestinum; Darm'; 2. 'chora, fides; Saite'. [XV. sz. e. f. *ǫhvrocobol* 'a visceribus suis' BécsiK. — *hurka* 1. 'intestinum; Darm'; 2. 'faliscus venter, lucanica, farcimen, botulus; Bratwurst, Leberwurst, gefüllter Magen' XVI. sz. e. f. Murm.]

? ~ s z a mJ. (CASTR.) *hurku* 'Schnur'; (LEHT. 201—2) O. *ǫurǫkǫ*, Szj. U.—C. *ǫurǫkǫ*, K. *ǫurǫkǫ*, Nj. *kurǫkǫ* 'aus Renntiersehnen geflochtener Strick (womit die Last im Schlitten festgeschnürt wird)'; (KLAPROTH) O. *hurkǫ* 'Strick' | Taigi *kǫrǫ* 'ua.'

A m. szó eredeti jelentése 'bél', ebből fejlődhetett a 'bélből való húr' → 'húr' jelentés (l. pl. HORGER, MSzav. 82—3). Hasonló jelentésfejlődés más nyelvekből is ismeretes (l. pl. TOIVONEN: FUF. XVIII, 191). Régebben (WICHMANN, SAUVAGEOT) a következő finnugor szavakkal egyeztették szavunkat: v o g. (MUNK.) É. *kiwar, kiwr* 1. 'belső; das Innere', 2. 'üreg; Höhle, FT. *kwǫr, kǫr, kar* 'belső, Inneres' stb., (VogNyj. 88) *kiwrǫn ut* 'üreges valami' = 'a táltekno, melyből [a medve húsát] eszik' | z ü r j. (WUor.) V. Sz. L. I. U. P. *ǫirk* 'das Innere (des Körpers), Eingeweide (beim Menschen und Tier) (V. Sz. L. P.), Leibeshöhhlung (Sz. P.)' stb. | v o t j. (MUNK.) Sz. *ǫirik, ǫirk*, Kaz. *ǫerek* 'odú; Höhle, Höhlung', (WICHM.: FUF. XI, 204) J. M. Sz. *ǫirk*, G. *ǫirt* 'Höhhlung (im Baume)' | c s e r. (WICHM., TscherT. 455, FUF. XI, 204) nyK. *kǫrrǫ*, kU. *kǫrrǫ* stb. 'das Innere' | m o r d v. (PAAS., MChr. 341)

M. *kârga*, E. *kîrga*, *kîrga*, *korga* 'Hals' | f i n n *kurkku* 'Kehle, Gurgel, Rachen, Hals, Schlund, dünnerer Teil von etw.'. A most felsorolt vog. z. vj. cser. md. fi. szavak csakugyan együvé tartozhatnak,¹ de a m. *húr* szótól különválasztandók. A m. szókezdő *h*-nak WICHMANN szerint ugyan több szóban felel meg *permi g* (l. FUF. XI, 213), de ezek a szóegyeztetési részint tévesek, részint kétesek (l. még *hull* a.). Teljesen tévesek a még régebbi egyeztetések (BUDENZ, MUNKÁCSI, SZINNYEI NyH.¹⁻²), amelyek szerint szavunk az o s z t j. (OL. 142) FD. *su't*, O. *so'l* stb. 'Darm', z ü r j. (WUOT.) Sz. Pecs. L. *sul* stb. 'Darm; Gedärme, Eingeweide', v o t j. (MUNK.) *sul* 'bél; hurka; Darm', m d v. (PAAS., MChr. 962) M. *sulä*, E. *sulo* 'Darm', cser. (WICHM., TscherT. 1089) nyK. *sol* stb. 'Darm', fi. *suoli* 'ua.', lp N. *éaalte* 'ua.' szavakkal függne össze; ezek az utóbb idézett finnugor szavak szintén együvé tartoznak (l. pl. PAAS., s-Laute 32), de szókezdő mássalhangzójuk nem teszi lehetővé a m. *húr* szóval való egyeztetésüket.

Az idézett szamojéd szóval TOIVONEN egyeztette szavunkat (FUF. XVIII, 190); egyeztetését kérdőjellel elfogadja COLLINDER (FUV. 15). A szamojéd *-ku*, *-kkü* kicsinyítő képző (l. Toiv.: uo. 191); azonban talán figyelembe veendők LEHTISALO (Wb. 202) következő adatai: O. *zurkkö*, T. *zurkkö* 'mit dem Schleppbeutelnetz fischen'.

Szavunkat altaji szavakkal hozta kapcsolatba SAUVAGEOT (Rech. 87), de az általa idevont szavak a zürj. *girk* stb. csoportjához tartoznak. VÁMBÉRY (NyK. VIII, 153) török eredetűnek gondolta szavunkat (de l. BUDENZ: NyK. X, 102 és 75). JENSEN (Hirt-Festschr. II, 176) és COLLINDER (Indoural. Sprachg. 59—60) a m. szót indoeurópai szavakhoz kapcsolja.

TOIVONEN: FUF. XVIII, 190 (m., szam.); BUDENZ: NyK. VI, 407, MUSz. 137—8, MUNKÁCSI: Nyr. XII, 443, SZINNYEI, NyH.¹ 37,² 45 (helytelenül, a finn *suoli* csoportba sorolták); WICHMANN: FUF. XI, 203—4, 216, SAUVAGEOT, Rech. 87, BÁRCZI, SzófSz. (a vog. *kiwær* családjával egyeztették).

késa, *kisa* 'seditio; Aufruhr' (XV. sz. m. f. MünchK., *késás* 'seditiosus; aufrührerisch, kampflustig' MünchK.; *Kysas* sz. n. 1389. OklSz.; *kisál* 'certo; streiten, kämpfen' XV. sz. m. n. JókK.; *késaság* 'seditio' MünchK.; *késáلكodik* 'certo, pugno; streiten, kämpfen' XVI. sz. e. n. JordK.; *késáلكodás* 'certamen; Kampf, Streit' XV. sz. m. f. GuaryK. — *kisál* (*kisál*) 'bosszant, ingerel, veszekszik, incselkedik', *kisáلكodik*, *kisáلكodik*, *kisáلكodik*, *kisáلكodik*, *kisáلكodik*, *kisáلكodik*, *kisáلكodik*, *kisáلكodik* 'ingerkedik, kötekedik, csintalankodik, pajzánkodik, civakodik, veszekszik; sivalkodik' MTSz..]

(?) ~ v o g. (M.—SZIL.) É. *käsi* 'versenyez; wettstreiten', (VNGy. II, 0515, 655) KL. *käsi* 'versenyez, versenyt fut', (uo. II, 475) KL. *käsunkwa* 'utólélni s túlhaladni lovon egyik a másikat, lovon versenyt futni'; (CSERNY.) *kas* 'játék, verseny, futtatás', *käsunkwa* 'versenyezni, versenyt futni' | o s z t j. (KT. 438) FD. *kästä* 'wetteifern, um die Wette tun, um die Wette laufen', V. *kästä* 'laufen (Pferd)', Ni. *kästä*, Kaz. *kästä*, O. *kpstä* 'wetteifern, um die Wette laufen od. fahren od. rudern'; (PD. 743) K. *käsäm* 'wettlaufen'; (CASTR., PATK.) *käsäm* 'um die Wette laufen', (STEINITZ, Ovd. I, 62, II, 101) Szi. *kas* 'um die Wette etwas tun; wettfahren', Kaz. *kas* 'id.; um die Wette arbeiten, соревноваться (im sozialistischen Wettbewerb)'.¹

¹ Ezekről azonban l. most TOIVONEN-ITKONEN-JOKI, SKES. II, 245.

A magyar *s* finnugor *ć-re mehet vissza, mint *ős, rés* szavaink *s* hangja (l. TOIV., Affr. 232), az osztják *s* is lehet a finnugor *ć folytatása (l. TOIV., i. m. 156—7, 166—7, 231). A vogulban azonban *ś* (*š*) hangot várnánk. A vogul szó *s* hangja valószínűvé teszi, hogy — miként TOIVONEN is (SKES. 201) feltette — a vogul szó osztják eredetű jövevényszó; e mellett szólna az is, hogy a vogul szót a rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint, úgy látszik, csak az északi nyelvjárások ismerik. Az osztják szó magánhangzója eredeti *a-re mutat (l. ÖL. 204) és megfelelhet a m. *í*-nek, mint pl. *szív* szavunkban, vagy — ami a mi szempontunkból még fontosabb — *é*-nek, mint pl. *mély* szavunkban. Eszerint szavunk magánhangzója finnugor *e-re, vagy (STEINITZ, Vok. 28 szerint) *ě-re mehet vissza.

A fenti obi-ugor szavakat másképp rokonította TOIVONEN és PAASONEN—DONNER. TOIVONEN (SKES. 200—1) szerint ezek az obi-ugor szavak, illetőleg, minthogy a vogul szó talán osztják eredetű jövevény, az osztják szó talán (kérdőjellel) a finn *kisa* 'leikki, tanssi, karkelo, telme; raivo; kiima' ('játék, tánc, lárma, tombolás...'), valamint a lpN. *giž'š'e, giž'š'o* 'veszekedés, pör, lárma, zaj, zavargás' szóval tartozik együvé, de egyeztetését maga is kétesnek tartja. PAASONEN—DONNER (753. sz.) szerint az említett obi-ugor szavak a régi magyar *küszöd*- 'luctor; ringen, kämpfen' rokonai. Ez az egyeztetés azonban a magánhangzómegfelelés szempontjából nem meggyőző. A *küszöd*- igét BUDENZ (MUSz. 54) a finn *kiskoa* 'kiszakítani, leszakítani, lefeszíteni, kihúzni' szóval próbálta összekapcsolni. Érdekes, hogy ezzel a finn *kiskoa* igével (mely valamennyi itt említett szótól teljesen távol áll; l. TOIVONEN, SKES. 200) viszont WICHMANN (l. LIIMOLA: MSFOu. LXVII, 250) az itt tárgyalt *késa* szavunkat akarta egyeztetni, hozzávéve még a vogul *yasi* 'vág, ránt' igét. (Az egyeztetés téves voltáról l. TOIVONEN, Affr. 69, 66, LIIMOLA: i. h.). *Késa* szavunkat BUDENZ (MUSz. 23) a fent említett finn *kisa* 'játék, tánc, lárma, tombolás', továbbá a mordv. *kište*- 'táncolni', cser. *kušt*- 'táncolni' szavakkal egyeztette, HUNFALVY (NyK. V, 424) a lapp *gižš'e* szóval (l. fent) rokonította, DONNER pedig (VglWb. I, 28) a lív *káž* 'Zorn, Wut', mordv. E. *káž-ev* 'zornig', M. *káž-i* 'böse, heftig, stolz' szavakkal vetette egybe.

Helytelenül: BUDENZ, MUSz. 23 (m., f., cser., mdv.); HUNFALVY: NyK. V, 424 (m., lp.); DONNER, VglWb. I, 28 (m., lív, mdv.); WICHMANN (l. LIIMOLA: MSFOu. LXVII, 250) (m., vog., f.).

: FOKOS DÁVID

